

Bokanmälningar

Jan Glete: *Nätverk i näringslivet*

SNS Förlag, Stockholm 1994, 374 s.

I en marknadsekonomi med till privatägda företag decentraliserade beslut fungerar konkurrensmarknader för kapital som urvalsmekanismer. Systemet gäller för den grupp i samhället som har den för effektiviteten i produktionen mest betydelsefulla uppgiften, att utse företagsledare, dvs att finna de mest kompetenta entreprenörerna. Att detta "huvudmannaskap" för produktionen kombineras med ett kapitaläggande vars avkastning i huvudsak bestäms av den innovativa förmågan eller förmågan att utse personer med sådan kompetens är helt avgörande för marknadsekonomins effektivitets-egenskaper.

En effektiv allokering av det strategiskt viktiga ägarkapitalet i näringslivet är alltså beroende av ett tillräckligt antal avkastningsberoende kapitalägare med tillräcklig finansiell styrka och med en alldeles särskild kompetens. I själva verket handlar det om två olika kompetensområden, att kunna välja företagsledning, ägarrollen, och att kunna initiera, leda och fullfölja förnyelsen, företagsledarrollen. Den här kompetensuppdelningen framstår tydligast i storföretagen där ägandet och företagsledandet skilts åt men gäller egentligen också för de mindre företagen. Förmågan att välja goda entreprenörer som medarbetare blir allt viktigare allteftersom företaget växer.

Vad ekonomerna länge förbisett är att kompetensen att välja företagsledning

inte är jämnt fördelad mellan olika kapitalägare. Somliga är väsentligt duktigare när det gäller att finna och styra företagsledare med goda entreprenörsegenskaper. Problemet kan formuleras sålunda: Hur organisera kapitalägandet i ekonomin så att kapitaltillgångarna tillfaller de mest kompetenta ägarna och att de mindre kompetenta försvinner?

I en retrospektiv studie av ägarstrukturen och ägarrollen i svenskt näringsliv, *Nätverk i näringslivet*, söker Jan Glete besvara denna fråga. Den teori som styr författarens omfattande empiriska kartläggning av ägarförhållandena inom den svenska industrin karaktäriseras av en dynamisk ekonomi med experimentellt organiserade marknader där varje agent har tillgång till endast en begränsad del av tillgänglig information. Konkurrensen på marknaderna möjliggör och tvingar rationellt handlande entreprenörer med begränsad information om dessa marknader att exploatera ett obegränsat antal nya möjligheter. Det är alltså i grunden fråga om en Schumpeteriansk evolutionsmodell där ekonomisk utveckling genereras genom oupphöriga ojämviktstillstånd förorsakade av innoverande entreprenörer. Härtill kommer de av de amerikanska ekonom-historikerna Douglass North och Nathan Rosenberg inspirerade teorierna om ägarstrukturens beroende inte bara av ekonomiska utan också av institutionella faktorer. Ägarstrukturen över tiden och

inom olika regioner kan alltså till viss del förklaras med olikheter i de rådande spelreglerna.

I de tre kapitel som följer på inledningen presenteras det huvudsakliga empiriska materialet. Vi får en beskrivning av "ägandet i tiden och i rummet", dvs uppkomsten av och orsaken till regionala skillnader och av de rådande ägarförhållandena under olika tidsperioder från 1920- och 1930-talens kriser, konsolidering och rationalisering över de industriella guldåren 1935 till 1965 fram till industrialismens förlorade primat under perioden 1965 till 1990. Härfter följer en ingående granskning av den ägarkategori som betytt mest för den industriella utvecklingen i Sverige, de stora ägarsläkterna. En annan viktig deltagare i utformandet av ägarrollen under den industriella omvandlingen är storbankerna. Deras roll anses så betydelsefull att den får ett eget kapitel.

Mot bakgrund av denna relativt utförliga beskrivning av utvecklingen av olika ägarstrukturer i svenskt näringsliv diskuterar författaren i två avslutande kapitel betydelsen av dessa för den industriella dynamiken. Slutsatserna går längre än vad som är vanligt i ekonomisk-historiska studier. Det är dock knappast fråga om hypotesprövning i traditionell mening. Analyserna är i huvudsak explorativa, intressanta tankar blandas med mer eller mindre djärva hypoteser. Men detta gör inte framställningen mindre intressant.

En av de mer uppenbara och säkra slutsatser Glete drar på grundval av sina studier är att den "direktörernas revolution", dvs företagsledningarnas successiva övertagande av ägarrollen, som anteciperas av olika forskare tex Berle & Means [1932] och Chandler & Daems (1980), i varje fall inte ägt rum i Sverige. Vi är nu långt ifrån de maktförhållanden som gällde under mellankrigstiden då direktionsstyrda företag i huvudsak byggde sin makt på aktiemarknadens förtroende för direktörer och direktörsdominerade styrelser.

En annan intressant iakttagelse när det gäller ägarrollens fördelning på ägarfamiljer, storbanker och företagsledning är att dessa ägarkategorier bevakar varandras effektivitet. Ägare byter chefer i stagnerande företag, stagnerande ägare ersätts av mer dynamiska anställda direktörer och bankernas vidsträckta nätverk underlättar dessa förändringar.

Den dominerande frågeställningen i Gletes studie formuleras redan i första kapitlets första stycke: "Kan ett utvecklat kapitalistiskt industrisamhälle förbli vitalt utan att tillföras nya storföretag och nya kombinationer av företag? Kan etablerade och framgångsrika företag undvika att styra omvandlingen så att den anpassas till deras historiska arv och kompetenser? Om inte: Riskerar då inte ett moget industrisamhälle med fast etablerade strukturer och stabila nätverk mellan företag att stöta bort eller marginalisera radikalt nya initiativ som hade kunnat utvecklas bäst av en ny kombination av aktörer?". Ett bestämt nej på de två första frågorna och ett mycket övertygat ja på den senare frågeställningen, blir författarens svar.

Näringslivet i Sverige domineras av sedan länge etablerade storföretagsstrukturer. Dessa "strukturcentra" har enligt författaren visat stor förmåga att vidareutveckla det bestående men haft svårare att ta till sig det mer radikalt nya, dvs att åstadkomma nya effektiva kombinationer. Med författarens terminologi handlar det om utvecklingskraft på bekostnad av omvandlingsförmåga. Att storföretagsstrukturer av det här slaget fått en relativt andra jämförbara ekonomier större betydelse kan enligt Glete förklaras med den oheliga allians mellan den politiska och kommersiella eliten som karaktäriserat den "svenska modellen". Spelreglerna för företagsamheten har utformats till storföretagens fördel på bekostnad av den mindre företagsamheten. Innovationsförmågan i svensk industri har alltmer tagit formen av intraprenörsaktiviteter inom

storföretagens nätverk på bekostnad av fristående entreprenörsverksamhet.

Glete accepterar den inom vida kretsar omfattade uppfattningen att svensk industri under de senaste decennierna förlorat mycket av sin förnyelseförmåga och förklarar detta med den minskade vitalitet inom näringslivet som uppstått genom en till viss del politiskt bestämd organisationsstruktur. Det historiska materialet i studien ger visst stöd för en sådan tolkning, men kanske inte till så bestämda slutsatser och formuleringar som återkommer i många av kapitlen.

Gletes studie är ett mycket viktigt och välkommet bidrag till förståelsen av företagsamhetens villkor. Författarens stora kunskaper om svensk industri och dess företrädare, tillsammans med hans förmåga att formulera stimulerande frågeställningar och hypoteser, gör boken till ett måste för varje intressent i svenskt näringsliv. Kanske skulle framställningen vunnit på en ytterligare bearbetning. En förbättrad systematisering, vissa förkort-

ningar och framförallt en mer heltäckande sammanfattning skulle ha underlättat för läsaren.

Fil dr PER-MARTIN MEYERSON
Industriens Utredningsinstitut

Referenser:

- Berle, A A & Means, G C, [1932], *The Modern Corporation and Private Property*, Macmillan, New York.
- Chandler Jr, A D & Daems, H (red), [1980], *Managerial Hierarchies: Corporative Perspectives on the Rise of the Modern Industrial Enterprise*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- North, D C, [1993], *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rosenberg, N & Birdzell, L E, jr, [1986], *How the West Grow Rich*, Basic Books, New York.
- Schumpeter, J, [1961], *The Theory of Economic Development*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.